

Fra Stanko Vasilj

UZ RUB VELIKE OBLJETNICE

Prikriveni korijen

4. prosinca ove god. (1978.) navršava se petnaest godina od proglašenja uredbe Drugog vatikanskog sabora *Sacrosanctum Concilium* o obnovi bogoslužja Zapadne Crkve. Navikli na Crkvu velikih poteza i spektakularnih prizora, s prvim plodom saborskog rada nisu bili razočarani samo promatrači izvan Crkve, nego i znatan postotak intelektualnih slojeva, pa i crkvenih osoba, u samoj Crkvi. Smetalo ih što je taj predmet izbio kao prva tema saborskog raspravljanja, a onda i službenog proglašenja. Ali najbolji i najvidovitiji poznavaoči Crkve, njezine intimne naravi, misije i najakutnijih problema mislili su drugčije. Crkva, Otajstvo spasenja svijeta u Kristu, i u naše vrijeme kao i u svako drugo vrijeme, mora prvenstveno iznova i iznova svoje biće pronalaziti, otkrivati i aktivirati upravo tu na izvoru svoga postanka i svojih snaga: na Pashalnom otajstvu, koje do konca svijeta mora naviještati i vršiti (usp. SC 6). Zato Uredba o bogoslužju nije bila prva samo vremenski, nego i po smjeru i važnosti koji je dala cijelom Saboru. René Laurentin, jedan od saborskih teologa koji je od početka nazirao fundamentalne ideje Sabora, pratio njihov razvoj i prodor do svijesti saborske većine, reče da je »Konstitucija o liturgiji navezana na deblo *Lumen gentium*. No, da ponovimo i ovdje, ne kao grana nego kao korijen. (...) Ona je odlučno predhodila određenu ekleziologiju (br. 2, 5—8) koja je otvorila putove najvažnijim dostignućima *Lumen gentium*: u prvom redu savršeno razvijenoj teologiji Božjeg naroda.«¹ Ako je to tako, a jest, onda je značenje ove Uredbe još uvijek nesagledivo i neocjenjivo, ma kakve bile poteškoće s kojima se srela i koje su usporile ili čak zaustavile njezino bujanje, rast i plodove.

Pa ipak petnaest godina nakon proglašenja Uredbe dosta se toga izbi-strilo i razvidilo, što je s početka bilo kod jednih u ružičastoj omaglici dobrodušnog i naivnog optimizma, a kod drugih u gustoj magli neznanja, komoda i inercije. Neke su ocjene moguće. Nakon svih napora, traženja, pokusa i lutanja, i nakon malih i često nikakvih plodova neke se spoznaje

¹ René LAURENTIN, *Bilanca Koncila*, KS, Zagreb 1971, str. 156—157.

nužno nameću. Ali i novi, još točnije rečeno, ponovljeni zaključci: Treba se povratiti na sami izvor liturgijske obnove, na njezine duhovne i teološke korijene i, nadasve, na Uredbu kojom je zacrtana, naređena i izvedena ta obnova.

San i nada velikih duša

Takozvani praktični, trijezni i umni ljudi u Crkvi dugo su vremena na liturgijske iskre, zanose i prijedloge gledali kao na izljev sitnih sakristijskih esteta i bogomoljaca, ljudi bez smisla za velike stvarnosti svijeta i naivne »romantičare okrenute daleko unazad«, kako bi se izrazio Mario von Galli. Pa ipak je nepobitna činjenica da je liturgijski pokret, a s njim i saborski dopunent o bogoslužju, djelo i plod, kruna i uspjeh velikih čežnja i najčistijih snova izabranih i svetih duša Crkve zadnjih stotinu i pedeset godina. Možda se predsjednik Liturgijske komisije Sabora 3. prosinca 1963. teološki neprecizno izrazio kad je kazao: »Počinje liturgijska era Crkve«,² jer je »liturgijska era« Crkve njezina bit i smisao. Ipak njegov zanos vidoveto i proročki ukazuje na pravu budućnost Crkve, bez koje ona ne može biti ono što zaista jest u ekonomiji spasenja svijeta. Crkva je sredstvo spasenja u Kristu Isusu, koje od samog početka do zadnjeg koraka svoje povijesti jednako ostvaruje: navještajući i vršeći Pashalno otajstvo (usp. SC 6), a to u bitnom biva kroz bogoslužje. Djelatnost Crkve je mnogolika, raznovrsna i stalno će dobivati nove oblike i poticaje, pa ipak bogoslužje »u najvećoj mjeri pridonosi da vjernici životom izraze i drugima očituju Kristovo otajstvo i istinsku narav Crkve« (SC 2).

Velika nada pred ispitom prakse

Ne upuštajući se u prosudbu teoloških korijena i sokova koje je Uredba o bogoslužju dala cijelom djelu Drugog vatikanskog sabora, jer je to iz bliske perspektive gotovo i nemoguće i jer je to zadatak dubokih i širokih sinteza teologije što se rađa i buja u njedrima današnje Crkve, ipak je potrebno u povodu ove petnaestogodišnjice osvrnuti se na njezine najbliže i neposredne ciljeve. Uredba kaže: »Majka Crkva živo želi da se svi vjernici privedu k onom punom, svjesnom i djelatnom sudjelovanju kod liturgijskih obreda koje traži sama narav liturgije i na koje kršćanski narod — jer je 'izabrani rod, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod određen za Božju svojinu' (1 Pt 2, 9; usp. 2, 4—5) — snagom krštenja ima pravo i dužnost« (SC 14). A sve to u funkciji bitnog cilja Sabora: »Sve više unaprijediti kršćanski život vjernika« (SC 1). Upravo su to bile zamisli, nakane, ideali i ciljevi Liturgijskog pokreta od samog početka, od Prospera Gueranguera do Guardinia, Jungmanna, Parscha, Lercara i drugih velikana i upornih radnika liturgijske obnove u Crkvi. Što možemo

² Cit. u BOŽJA RIJEČ ZAJEDNICI — ZBORNİK II. liturgijsko-homiletskog tečaja u Zagrebu 1963, Zagreb 1964, str. 25.

reći danas, petnaest godina od proglašenja Uredbe: kako su i koliko ostvareni njezini zadaci i ciljevi? Da li su katolici, širom svijeta i kod nas, postali »svjesni i djelatni sudionici« u bogoslužju Crkve, kako to traži sama narav bogoslužja? Je li u ovih petnaest godina liturgijske obnove zaista »unaprijeđen kršćanski život vjernika«? Možemo li se pridružiti zanosima Guardinia koji je nad nicanjem i bujanjem liturgijskih vizija klicao: Velike se stvari događaju. Crkva se budi u dušama vjernika!

Pitanja vitalno važna, ali glomazna i zamršena! Da li je uopće moguće duhovni život kršćanskih vjernika, »život postojanja u Kristu«, kao eminentno nadnaravnu stvarnost mjeriti pokazateljima i kategorijama s naravnog bitka? Jedan je sloj te stvarnosti, što je zovemo život u Kristu, moguće uočavati, pa i mjeriti. Neke Crkve na Zapadu raspolažu s pogodnim institucijama i mehanizmima pomoću kojih dolaze do određenih, pa i točnih rezultata. Druge to nemaju, ili ih imaju u vrlo skromnim oblicima. Mi zbog više razloga, i objektivne i subjektivne naravi, spadamo u ove druge. Međutim, i nakon najpreciznijih podataka i brojeva bitne dimenzije otajstvene stvarnosti postojanja u Kristu: dubina i visina ostaju jedva doticljive, zato i nemjerljive. Neke su činjenice posve vidljive, neke su pojave vrlo simptomatične, neki problemi akutni i vreli. Možda vreliji nego prije Reforme. Na početku su se, naime, neki problemi samo nazirali kao zadatak u daljnjoj i još posve neodređenoj budućnosti, danas se nameću kao već zastarjele rane, zamršene komplikacije. Jer, jedna je stvar bila slušati pjev liturgijskih entuzijasta i od vremena do vremena pročitati koji detalj iz Obnove što se planira, a drugo je bila tvrda ledina s koje se moralo započeti.

Prva i bitna prepreka

Ne treba ni spominjati da je liturgijska obnova kroz cijelo vrijeme pretkonijskog liturgijskog gibanja imala pred sobom svakovrsne poteškoće i protivnike raznih boja. Velik postotak protivnika, bolje rečeno otpornjaka, s proglašenjem Uredbe je zašutio. Ali razlozi njihova otpora ostali su i dalje u svojoj snazi. Točnije rečeno: u svojoj slabosti. A otpornjaci liturgijskoj obnovi bili smo više-manje i svi mi ostali, osim časnih i rijedkih iznimaka, koji su i teološki i duhovno i psihološki bili pripremljeni za veliko djelo Obnove. Kao prva i najglavnija »snaga« našeg otpora bila je i uglavnom ostala naša teologija koja se prilično obilno šetala rubovima i površinskim slojevima kršćanske misli i Kristova otajstva, a jezgru preslabo doticala i razrađivala. Treba, npr., uzeti u ruke bilo koji priručnik malo starije predkonijske liturgike i usporediti ga s temama i okupacijama današnje liturgije pa će nam to biti jasno. A nisu to bili slučajni ni pojedinačni propusti. Bilo je to opće stanje. Uredba Pija XI »*Scientiarum Dominus*« iz 1931. god. među »glavne«, odnosno »potrebne i važnije« predmete za teološki studij navodi: dogmatiku, fundamentalku, moralku, Sveto pismo (na četvrtom mjestu!), povijest Crkve, crkveno pravo, a liturgike nema nikako! Kroz odgoj i teološki studij pred nama su

lebdjeli kao uzori i ideali svećenici-govornici, svećenici-organizatori, svećenici-društveni i kulturni radnici, ali svećenik-liturg, koji »navješta i vrši Kristovo otajstvo«, čemu sve ostalo služi da ono dođe bolje do izražaja, to se jedva i vrlo slabo vidjelo.³ I nije nimalo čudno da je »prolaz Duha Svetoga Crkvom«, kako je Pio XII. nazvao liturgijsko gibanje ovog stoljeća, i suviše malo doticao i zahvaćao svećenstvo i Crkvu uopće. Pojedinci i manje skupine liturgičara smatrani su dobrovoljcima jedne sporedne crkvene aktivnosti, kao recimo i arheolozi, koji možda nekad i lijepo govore, ali ni na što ne obvezuje.

Nezahvaćeni i neprožeti snagom i ljepotom liturgije, većina je saborsku Uredbu primila bez oduševljenja, ali i bez dubljeg otpora. Mlađi su svećenici bili s više »apetita« i dispozicija da pođu u pravcu velike novosti, ali i oni bez dubljeg pronicanja u samu bit stvari, uz — naravno — časne iznimke koji su gorjeli od želje da Obnova pođe što bržim i urednijim tempom. Stariji su zbog svelikog auktoriteta Sabora primili Uredbu kao želju i volju Crkve, pomalo i površinski u nju »zavirivali«, a u stvari joj uglavnom ostali tuđi, hladni, bez zanosa i oduševljenja. Stanje starijih, kao i prilično opću situaciju u početku, Dr Martin Kirigin opisao je ovako: »U tom se pogledu učini samo što je najnužnije, toliko da se udovolji slovu zakona, toliko da se ne bude očevitno natražan, a za sve se drugo malo mari i često se smatra ili pretjeranim ili prikladnim samo za neke ambijente i za zanesene pojedince.«⁴ Koji je pravi cilj saborske Uredbe i liturgijske obnove, u svijesti većine nije bilo jasno. Znalo se da bi s Obnovom trebalo podići i osnažiti vjerski i duhovni život vjernika, ali što bi trebalo konkretno i u najdubljoj biti ostvariti i izmijeniti u svijesti vjernika, to se pitanje mnogima zapravo nije ni namećalo. Bogatstvo liturgije nije bilo samo zaključeno blago običnim vjernicima, već isto tako mršavo prisutno u svijesti i duhovnom životu svećenika. Župnici i kapelani nastojali su provesti nove oblike i rubrike liturgijske obnove, ali bez snage da, bilo sebi bilo vjernicima, predoče velike ciljeve koji bi iz toga trebali proizaći. Već na prvim koracima potvrđena je konstatacija fra Jure Radića: »Najveći je neuspjeh u tom, što ideje liturgijske obnove, uključivši tu i crkvenu glazbu, nije prodrla u sjemeništa i crkvene redove.«⁵ Redaktori Uredbe jasno su gledali u budućnost i upozorili: »Nema nikakve nade da će do toga doći (do obnove) ako se prije sami pastiri duša posve ne prožnu duhom i snagom liturgije te postanu njezini učitelji« (SC 14). I naš predsjednik NLK-e mons Pichler na liturgijskom tečaju u Zagrebu dao je još tamniju prognozu: »Bojim se da će mnogi samo nastojati oko skladnog ustajanja, sjedenja, stajanja, čitanja itd.«⁶

Obnova samog obreda: pojednostavljenje rubrika i propisa, prijelaz s latinskoga jezika na materinski, okretanje oltara prema narodu, to je

³ Dr o. Jure RADIĆ, *Liturgijska obnova u Hrvatskoj, Makarska 1966*, str. 225.

⁴ Dr Martin KIRIGIN, *Dvije lijepe šanse. O koncelebraciji i o sv. pričesti pod obje prilike*, BS, XXXVI/1966, br. 2, str. 429.

⁵ Dr o. Jure RADIĆ, n. dj., str. 192. — Što se tiče crkvene glazbe, to je danas uzavrela tema, o čemu se mora već vikati.

⁶ Božja riječ zajednici — ZBORNİK II. liturgijsko-homiletskog tečaja, Zagreb 1964, str. 31.

dosta glatko i jednostavno izvedeno. Bilo je krzmanja oko okretanja oltara prema puku, jer se to nekim svećenicima činilo neprikladna novost na koju Crkva ne obvezuje, već je samo uvjetno sugerira. Teološki aspekt ove novosti: »dimenzija životnog jedinstva sve Crkve u Duhu Svetome«⁷ većini je bio zastrt. Ne samo starijim, nego i mlađima. Zato su i jedni i drugi u novom položaju oltara više vidjeli tehničku pogodnost bolje komunikacije, a manje zahtjev Otajstva u komu su svi jedno.

Sučeljenje generacija

Nakon proglašenja Uredbe o svetom bogoslužju uslijedili su i drugi dokumenti Sabora. Sabor se razmahao i pokrenuo snažne valove novih pogleda i ideja. Bilo je jasno da se na staroj građevini Crkve počinju izvoditi obilni radovi, koji neće rušiti njezin mijedan konstruktivni element, ali će se u njoj dosta toga morati adaptirati novim i velikim potrebama vremena, da bi ljudi u njoj jasnije i razgovjetnije mogli čitati znak i prisutnost Boga, Spasitelja svijeta. Pred obiljem novih pogleda, osvjetljavanja, ideja i planova Sabora liturgijska misao i Uredba o bogoslužju kao da se počela povlačiti iz centra pažnje. Ne zato što bi jedne i druge misli bile u nekom sukobu ili protuslovlju, već zbog toga što se pred velikom širinom gubila snaga za dubinu. Pred velikim novostima što ih je Sabor raspravljao i svečano proglasio jedni su zapadali u euforiju tražeći da se preko noći svi stari okviri života, discipline i teologije deponiraju i da »sve počne iznova«. Drugi su, naprotiv, ne razlikujući dar Duha, što ga Sabor nudi Crkvi, od neumjerenih, brzopletih i nepromišljenih uzvikivanja svakovrsnih tumača saborskog djela, sve više zapadali u nemir, tjeskobu i apatiju. To je nužno rađalo međusobnim nepovjerenjem, razmicanjem i svakovrsnim sumnjičenjima. Griješilo se s obje strane. Pred iskanjima mladih, stariji i konzervativniji su se sve jače povlačili u bunkere starih predrasuda i nevjerice prema svemu što miriše na bilo kakvu novost. Pred krutim stavovima starijih, mlađi su bili u opasnosti da sa starom vodom napolje izbace i dijete! Uz to, u provođenju Reforme dosta je formulacija glasilo »ako je zgodno«, »ako je prikladno« i sl., a upravo je to mnoge smetalo u njihovoj staroj sigurnosti. U stvari, to je najviše pogađalo naš komod, koji se plaši svake nove aktivnosti, a posebno mišljenja koje treba samo i osobno donositi odluke. Mladi su često te nove formulacije zloupotrijebili te bez pripreve i površno »vršljali« po novom Redu mise kao na kakvu seosku skeču, gdje se može do mile volje govoriti i raditi što komu pane na pamet. I tu su se, kao i inače, ubrzo stvorili ekstremi. U stvari, ni jedan ni drugi ekstrem nije imao pred očima ni pravih spoznaja ni pravih ciljeva Obnove. U tom je smislu Dr Bajsić na teološkom tečaju u Zagrebu 1971. kazao: »Potrebno je reći da fundamentalne koncilске ideje nisu svima jasne. Govorim iz iskustva. Nedostaje nam teološka literatura na našem jeziku, a često i vrijeme da se ono što se s

⁷ Dr Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Lik svećenika kroz povijest*, BS, XLI/1971, br. 1, str. 84.

mukom rađa čita i to tako čita da se razumije.«⁸ A jedna od fundamentalnih ideja za dobru provedbu liturgijske obnove upravo su oni slobodni prostori u misi u kojima bi trebala doći do izražaja liturgijska kultura i revnost svećenika, a istodobno prilika i mogućnost trajnog liturgijskog odgoja vjernika. Novi obred daje svećeniku predsjedatelju euharistijskog slavlja četiri puta sugestiju da svojim riječima uvede vjernike u određeni dio slavlja: Uvod na početku mise, uvod u čitanja, u euharistijsku molitvu i pred otpust vjernika. Tko se osposobio da te uvode napravi »jezgrovito i kratko« i istodobno duhom žive vjere i ljubavi nadahnuto?! A kad ih opet prave oni kojima sve to manjka, to jest i nejezgrovito i nekratko i s mršavom vjerom i plitkom teologijom nadahnuto, onda to vjernike pritišće dosadom i neukusom, a stare filotridentince u liturgiji samo utvrđuje, kako su oni imali pravo kad su od početka u sve to novo sumnjali. Nije čudo da su zbog toga zagovornici staroga stanja počeli izlaziti sa svakovrsnim prigovorima na novi obred. »Sav je uspjeh novoga obreda — govorili su — što su oni koji su misu 'očitali' za dvadeset i pet minuta, sad je 'slave' za petnaest; a oni koji su je čitali za petnaest minuta, sad je protrče za deset minuta, pa i prije!«

Za uspjeh liturgijske obnove jedan od najrevnijih protagonista predkoncilskog liturgijskog gibanja kod nas, fra Jure Radić, napisao je u već citiranoj knjizi: »U svakom slučaju osigurat će nam ispravan zaključak ova dva osnovna principa: temeljit studij liturgijske znanosti i безусловna poslušnost crkvenoj hijerarhiji.«⁹ I jednom i drugom ekstremu manjkalo je oboje: i temeljit studij liturgije i bezuvjetna poslušnost crkvenoj hijerarhiji. Pred raznoraznim konstatacijama i neukrotivim prevrtanjima svega što je nekad bilo (krunica je bila nepoželjna ne samo za vrijeme mise — što zaista i jest, nego i izvan mise!) i pred tihim i obzirnim reagiranjima iz Rima, u srca je onih najtvrdih dolazila napast da su i Ivan XXIII. i Drugi vatikanski sabor došli ne po inspiraciji Duha Svetoga, već nekakva drugog duha, koga oni nisu nikad identificirali, ali su ga inpicite davali naslutiti. Tako se desilo da su se oba ekstrema našla na istoj fronti protiv Crkve, samo s druge strane i s drugim oruđima. Ipak jednu stvar, radi boljeg razumijevanja cjelokupne situacije u Crkvi, ne bi trebalo ni iz kakvih obzira prešutjeti: Kruti rubricizam i latinski jezik u liturgiji službena je Crkva dugo i čvrsto podržavala, a pojedini lokalni hijerarzi sitničavo, nekad i odiozno, vršili. Kad su te ograde popadale i novo stanje uvedeno kao stvarna potreba za veću proslavu Boga i više duhovno dobro vjernika, onda su se stari dokazi o vrijednosti krutog rubricizma i nužnosti latinskog jezika pokazali zaista mršavi. I gotovo je razumljivo da su toliki svećenici s umanjenim respektom primili i nove rubrike, mada oslobođenje od svih starih opterećenja. Tu se, u svakom slučaju, kriju neki korijeni, i ne baš tanki, onog liturgijskog divljenja koje je bilo zahvatilo pojedine krajeve i cijele zemlje. Bilo je u tom divljanju raznih pobuda.

⁸ Dr Vjekoslav BAJŠIĆ, Značaj i dimenzije današnje svećeničke krize u Crkvi, BS, XLI/1971, br. 1, str. 18.

⁹ Dr o. J. RADIĆ, n. dj., str. 195.

Jedni su naprosto zaniĳekali Crkvi svaku vlast da centralizira zakonodavstvo bogosluĳnih obreda. Mislili su: Crkva je na duhovnu štetu vjernika dugo vremena držala jedno liturĳijsko stanje. To stanje — govorili su — imalo je glavni oslonac u tom što je Crkva u pogodnu povijesnom trenutku uvela centralno liturĳijsko zakonodavstvo, čega u prvotnoj Crkvi nije bilo. Idealizirajući liturĳiju prve Crkve, kad nije bilo rubricizma, već samo širokogrudno predana praksa Apostola, nisu rijetki koji su htjeli svu povijest Crkve na tom području ignorirati, posve obezvrijediti i zbaciti. Toj praksi su nehotice pogodovali i pojedini liturĳičari koji su prvotno bogosluĳje proglasili mnogo savršenijim od današnjega, ne uočavajući činjenicu da vjerska klima i duhovna toplina prve Crkve i pojedinih razdoblja starije Crkve nije prvotno odraz jednog boljeg bogosluĳja, već je bolje bogosluĳje odraz jačeg kršćanskog života vjerskih zajednica. Ali, i priznajući činjenicu da je Crkva prvih stoljeća svoju vjeru hranila i njegovala na bogosluĳju, to ipak nije zato što bi sami oblici bogosluĳja bili tomu prvi razlog, već zato što su kršćanski vjernici dublje i svjesnije proĳivljavali Kristovo i svoje otajstvo u bogosluĳju. A to mnogima danas u Crkvi manjka i to im treba postići. Zato stanje neukrotivog divljanja pojedina, skupina, pa negdje i šire od toga, treba objektivno analizirati i ocijeniti. Gdje god i kad god najzakonitija vlast priđe svoje kompetancije, ili ih neumjereno vrši, to se osveti. Tim auktoritet nuĳno podlokava svoju snagu, jer je s istim auktoritetom nemoguće braniti protuslovne, ili čak oprečne stvari. Zato je trajno osuvremenjivanje Crkve u njezinim ljudskim strukturama nuĳnije nego bilo koje druge ljudske ustanove, jer se naslovi vlasti i auktoriteta drugdje brzo mijenjaju, dok Crkva u svojoj vlasti izvorno ostaje uvijek ista. K tomu, zloupotreba ljudskog elementa u Crkvi u očima manje poučenih uvijek pada na teret njezina boĳanskog podrijetla. Mi smo se nekad grozili nad napadajima, pa i čednim prigovorima, na račun crkvenih velikodostojnika, jer ne znaju ili neće da jasno i radikalno zauzmu stav u obranu društvenih i ekonomskih prava izrabljivanih. Ali je nekad opravdano pitanje, tko je više griješio: ili oni koje su ljuto prigovarali, ili oni kojim se opravdano prigovaralo?

I ovdje se pojavio čudan paradoks: Oni koje su do jučer zagovarali slijepu pokornost svim crkvenim i redovničkim auktoritetima, zbog anarĳoidnih pokoncilskih pojava upali su u sumnju, da li je djelo zadnjeg Sabora zaista u Duhu Boĳjem započeto; pogotovu, da li je oblikovano i sluĳbeno proglašeno. Lefebvre je postao glasan i radikalan. Ima ih koji mu zamjeraju samo način, ali ne i misli. Ako se to, međutim, pravo analizira i ocijeni, to je isto. Tko je pak samo s malo dobre volje i iskrene vjere ušac u Uredbu o bogosluĳju Drugog vaticanskog sabora, njemu je nemoguće u njoj ne osjetiti prisutnost i dar Duha Boĳjega.

Neugodno pitanje

Ovom prilikom nameću se i još neka pitanja. Izdvojimo jedno: Da li je studij po našim teologijama (ne samo na hrvatskom jezičnom području)

organiziran i izvođen prema smjernicama i zahtjevima Sabora? U Uredbi stoji: »Neka se u sjemeništima i u redovničkim zavodima predmet svete liturgije ubroji među potrebne i važnije predmete, a na teološkim fakultetima među glavne; neka se predaje koliko pod teološkim i povijesnim, toliko i pod duhovnim, pastoralnim i pravnim vidom. K tome, neka učitelji drugih predmeta, a naročito dogmatike, Svetog pisma, asce­tike i pastoralke nastoje, prema unutarnjim zahtjevima svakog pojedinog predmeta, tako obrađivati Kristovo otajstvo i povijest spasenja da se na taj način jasno pokaže veza tih predmeta s liturgijom i jedinstvo svećeničkog odgoja« (SC 16). Možda se ovi zahtjevi negdje i provode, ali, promatrajući pokoncilске svećeničke generacije, njihove teološke i duhovne preokupacije, njihovu bogoslužnu praksu, teško je reći da se u našem teološkom studiju išta mijenja na bolje. Barem u tom pogledu. Ima pojava šireg zamaha, koje nekad govore da smo sad dalje od autentičnih smjernica Sabora i njegova duha nego prije samog Sabora. Pod vidom kojekakvih nedefiniranih razloga, a nekad i iz vrlo smušenih »sekularizacija i de­klerikalizacija«, Kristovim se tajnama pristupa zaista sekularno, profano. Nekad bi se moglo reći: i bez vjere. Nikako se ne vidi, i to kod ne rijetkih, da im je liturgija »izvor, središte i vrhunac svega kršćanskog života« (SC 10). Na račun površnih i nepobožnih svećenika čuo sam u Srbiji ovu poslovicu: »Ide popo i mandrlja, da opijelo sbandrlja; na dvoje na troje, sirotinji dobro je.« Nekad je nemoguće ne sjetiti se ove poslovice. I to danas, kad je toliko toga dato i učinjeno da bogoslužje zauzme svoje pravo mjesto i u teologiji i u životu Crkve!

Čuje se, tu i tamo, iz usta krajnjih tradicionalista da je novi misni obred na toliko mjesta ispraznio crkve. Nestalo latinskog jezika, nestalo bogoslužne mistike (jer se sada sve čuje, vidi i razumije!), pa se vjernici povlače u privatnu mistiku. To je isto toliko točno, kao što je točno da je golem broj svećenika nakon Drugog vatikanskog sabora apostatirao, jer je nestalo starog obreda! Međutim, nešto je drugo istinito: Da su se svećenici, posebno oni mladi i najmlađi, kroz teologiju i kasnije potrudili srcem i pameću obnovljene liturgije uči u otvorene odaje Krstova otajstva, apostazijâ bi bilo neusporedivo manje. A znamo da je toliko puta bilo: Mladi se svećenik svim bićem dao na realizaciju novog obreda, ali samo s obredne i tehničke strane, rušeći sve rekvizite starog bogoslužnog i crkvenog inventara i nimalo nastojeći da prodre do samog izvora Života i Otajstva. Kad tehnika i gluma (bogoslužje bez finije vjere i žive pobožnosti jedva išta drugo može biti!) nisu donijeli nikakvih plodova pastoriziranoj zajednici (a za sebe ih nisu ni tražili), onda su udalečivanja i apostatiranja, ili »promjene« zvanja, nužno uslijedile. Takvi su se ljudi osjetili korisnijima izvan kleričkih okvira, što je u stvari cijela istina.

Još se jednom dojmu teško oteti, a to je ton učitelja liturgije po sjemeništima i teologijama. Premda stvar ne bih želio generalizirati, jer bi to bila nepravda, ipak se čini da se u izlaganjima dosadašnjih bogoslužnih oblika i obreda nekako previše karikiralo. Najnovijim se generacijama

naime ulijevao osjećaj krive superiornosti, kao da su oni sve ovo novo i veliko sami stvorili; a stari, kako su u svemu bili »nazadni«, tako i u tom. Pri tom im, možda, i ne pada na pamet da su pioniri Obnove davno pomrli ili su već mrtvi starci.

Zaključak

Na temeljno pitanje ovog razmatranja: Jesu li naši vjernici postali »svjesni i djelatni sudionici u bogoslužju«, što je cilj saborske uredbe *Sacrosanctum Concilium*, ne može se pozitivno odgovoriti. Bitne teme kršćanske svijesti, iz kojih bi moglo nići i razbujati zaista »svjesno i u punini djelatno sudjelovanje«, još se nisu nikako ukorijenile u srcima vjernika. Ono što je rekao Dr B. Duda na liturgijskom tečaju u Zagrebu 1963., to doslovno vrijedi i danas: »Doklegod mi u sebi i u svojim vjernicima ne odgojimo što življu svijest, da se na oltaru nešto zbiva, što se u punini ne može zbiti bez nas, dotle naša liturgijska pastorizacija nije dosegla svoju punu tematiku. Mi smo naime i u tom, liturgijskom smislu 'punina' Kristova (Ef 1, 23).«¹⁰ Isti je tom prilikom kazao kako bi sav naš liturgijski odgoj trebao smjerati »da u vjernicima izgradimo živu svijest, da je aktivno prisustvovanje sv. Misi stvar ljubavi, rasplamsale ljubavi, a ne samo neke hladne dužnosti.«¹¹ No, kroz ovo cijelo vrijeme jedva da se išta izmijenilo. Na jednom teološkom tečaju za svećenike u Zagrebu konstatiralo se naime: »Laikat je izgubio svijest o općem svećeništvu i o svome apostolskom poslanju koje mu po krstu pripada.«¹² Dr T. Šagi — Bunić je napisao: »Ako sutra po našim gradovima i selima, u dan Gospodnji, kršćani budu hrlili u crkvu: 'Idemo na sastanak s Kristom', i ako se poslije svakog sastanka bude moglo osjetiti u njihovoj okolini da su zaista s Kristom razgovarali i doista bili u životnom dodiru s njime u njegovu Duhu, onda će to biti pravo i bjelodano svjedočanstvo da je Krist živ, da Bog postoji, živi i spašava čovjeka. Naše je da budemo odvažni, i da bez odlaganja i malodušnosti tim putem krenemo. Ništa ne koristi ljutiti se što drugi našu vjeru napadaju, ako mi sami iz svoje vjere ne živimo.«¹³

Kršćani posjećuju nedjeljne mise. Negdje i u masama. Ali radosnih hrljenja na sastanak s Kristom nema. Nije Dr Šagi gledao svijet i blisku budućnost u nekoj romantičnoj maglici, pa sad ne pogodio i morao se razočarati. On je samo ukazao na put kojim se jedino može i zaista mora poći i ići. Doista, do obnove Crkve i do obnove svakog pojedinog vjernika u Crkvi »nema drugoga puta« osim poći na izvore jedinoga i pravoga Života koji imamo u obilju u bogoslužju, posebno u Euharistiji. Sve su drugo pomoćna sredstva; tu je cilj, tu je snaga. Zato i filozofija i cjelokupna teologija, i svi organizacioni uspjesi i mehanizmi, i sva psihološka i

¹⁰ Dr Bonaventura DUDA, *Biblija i liturgija*, u ZAJEDNIČKA ŽRTVA — ZBORNIK pastoralno-liturgijskog tečaja u Zagrebu 1962, Makarska 1963, str. 87.

¹¹ Isto mj., str. 99.

¹² ZBORNIK radova teološko-pastoralnog tjedna za svećenike, Zagreb 1971, Rezolucija 3. radne grupe, t. 2, BS XLI/1971, br. 1, str. 175.

¹³ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog pute nema*, KS, Zagreb 1969, str. 44—45.

antropološka otkrića, sve to treba biti u funkciji Kristova spasiteljskog otajstva. Što u sistemu naše teološke i duhovne formacije tome ne služi izravno ili neizravno, ne znamo da li nam može mnogo vrijediti.

»Velika je odgovornost na svima nama — ako milost Koncila ostane bez odgovora s naše strane« — kazao je u uvodnoj riječi na teološkom tečaju za svećenike u Zagrebu 1966. pokojni Dr Jordan Kučinić.¹⁴ Je li milost Koncila ostala bez odgovora? Bila bi i neistina i nepravda (posebno prema onima koji su te tečajeve koncepirali i organizirali kroz toliko vremena), ako bismo naprosto kazali da je »milost Koncila ostala bez odgovora«. Ali da se moglo bolje odgovoriti, to je još jasnije i sigurnije. Za bolji odgovor na to pitanje u budućnosti nek nam bude dopušteno citirati jednu misao fra Jure Radića izraženu u dvije prilike: »U vršenju bilo kojeg liturgijskog čina, posebno u vršenju Euharistije, moralo bi se zapaziti da to za nas znači događaj i doživljaj.«¹⁵

I opet: »Da liturgija proizvede u dušama vjernika spasonosne učinke, treba da se obavlja s najvećom pobožnošću i dostojanstvom.«¹⁶ Istina, sav je kršćanski puk subjekt bogoslužja, ali bez dubine vjeje i žara ljubavi svećenika, prvih i nezamjenjivih službenika liturgije, Kristovo otajstvo ostaje blokirano, nedostupno. Ono što su trafo-stanice u sistemu elektrifikacije, to su svećenici u ekonomiji spasenja. Ako su oni prazni, vjernici će ostati u mraku. Ako su svećenici dobro »punjeni« pravim duhom liturgije, Kristovo će svjetlo svijetliti »svima koji su u kući«. Zadnjih godina jedna pobožna starica reče: »Sad, odkad je oltar okrenut prema nama, ja vidim koji svećenik na podizanju drži u rukama kruh, a koji Isusa.« Nije ova starica sama koja tako doživljava misu i svećenike.

IZIŠLO IZ ŠTAMPE

Dr Ante Sekulić: TRAGOM FRANJEVAČKOG LJETOPIISA U SUBOTICI. Knjižnica zbornika »KAČIĆ«, svezak III, strana 140. Cijena: broširano 100, tvrdo uvezano 150 din. Narudžbe: Uredništvo »KAČIĆ«, A. Jonića 1, 58230 Sinj; ili: Franjevački samostan, Trg cara Jovana 13, 24000 Subotica. Knjiga se također može nabaviti i u knjižarama.

---

¹⁴ ZBORNIK radova s teološkog tečaja za svećenike, Zagreb 1966. — Uvodna riječ, BS, XXXVI/1966, br. 2, str. 156.

¹⁵ Dr Jure RADIĆ, Dušobrižnik i liturgijski život vjernika, isto mj., str. 200.

¹⁶ Dr J. RADIĆ, Liturgijska obnova u Hrvatskoj, str. 219.